

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

**Transznacionális szervezett bűnözés? Az emberkereskedelem vizsgálata a
kulturális kriminológia nézőpontjából**

doktori értekezés tézisei

Bálint Réka

Témavezető: Dr. Lévay Miklós professor emeritus

Budapest, 2025

A doktori értekezés célkitűzései

Jelen disszertáció témája az emberkereskedelem, vagy más néven modern rabszolgaság, egy olyan bűncselekmény, mely sokáig az emberek tudatában egy letűnt kor letűnt problémájaként jelent meg, mely ugyanakkor sokaknak nagyon is valós, jelenkori szenvedést okoz és mind természetében, mind pedig volumenében eltér 18. századi elődjétől, a transzatlanti rabszolga kereskedelemtől. Az emberkereskedelem modern formájáról szóló szélesebb körű társadalmi diskurzus a 2000-es évek elejétől kezdődött meg, amikor a Palermói Egyezmény hatására a média is kiemelten foglalkozni kezdett a témával (Gregoriou-Ras,2018:2-3). Egyre több film, sorozat, könyv dolgoz fel emberkereskedelemmel kapcsolatos történeteket, amelyeknek elsősorban a szórakoztatás a céljuk, így nehezen várható el részükről a hiteles tájékoztatás. Ennek ellenére a média által érdekesebbnek vélt narratíva utat nyert a közvélemény tudatába, így vált az emberkereskedelem a 21. század elejére a prostitúció kvázi szinonimájává, annak lényegében „csak” egy sokkal durvább változatává.

A disszertációval a célom kettős. Egyrészt fel szeretném hívni a figyelmet a probléma aktualitására, összetettségére, valamint arra, hogy foglalkozni kell a kérdéssel hazai viszonylatban is, ami alapvetően egy elemző jellegű, tudományos tartalmú felvilágosító, ismeretterjesztő funkciót feltételez. Másrészt bemutatom a média szerepét a hazai közvélemény formálásában az emberkereskedelem problematikáját illetően. Mindkét kutatási cél szempontjából fontos, hogy a magyar helyzet bemutatásán túl, a problémát elsősorban a társadalom szintjén és emellett individuális szinten is vizsgáljam, továbbá kiemelkedő szerepet kap még az emberkereskedelem, mint transznacionális szervezett bűncselekmény vizsgálata is. Utóbbi csak egy, a sok emberkereskedelem értelmezés közül (Lee,2012), azonban az embereket mindig is rendkívül érdekelte a szervezett bűnözés, a maffia, a maffiózók misztikus világa, így az értelmezés is kiemelt hangsúlyt kap a médiában, annak ellenére is, hogy az emberkereskedelemben aktív szervezett bűnelkövetők többsége kevésbé rendelkezik a filmekben és könyvekben bemutatott maffiózók tulajdonságaival. A felvilágosító, ismeretterjesztő funkciót egy tudományos funkció is kiegészíti, mely két irányú: az első irány a médiajelenséggel kapcsolatos társadalmi percepciók, narratívák kialakításában betöltött szerepének, míg a második irány elsősorban az emberkereskedelem, mint transznacionális szervezett bűnözés hazai megjelenésének vizsgálatára vonatkozik.

A kutatás értelemszerűen egy kriminológiai kutatás, mely esősorban szociológiai jellegű megközelítésekre épül, azonban a viktimizáció kérdéskörével kapcsolatban elengedhetetlen volt bizonyos kriminálpszichológiai kontextus használata is. Fontos azonban megemlíteni,

hogy bár mind a szervezett bűnözés, mind pedig az emberkereskedelem alapvetően a büntetőjog által szabályozott intézmények, csak érintőlegesen foglalkozom a probléma jogi megközelítésével. Ennek elsődleges oka a dolgozat konceptuális keretéből, a választott és a dolgozat keretrendszerét adó kriminológiai paradigmák, vagyis az interakcionista, illetve a kritikai paradigmák természetéből adódik. A két, bűnözésértelmezésüket tekintve rokon paradigma egyike sem fogadja el a büntetőjog által alkotott bűncselekmény definíciót. Ezzel szemben, egy úgynevezett konstruktivista episztemológiai felfogást képviselnek, miszerint a valóság az emberek tudatában épül fel, akik azt folyamatosan alakítják, így sem a valóság, sem pedig a tudás nem lehet objektív vagy független a társadalomtól. Különbség azonban az, hogy míg az interakcionista elméletek szerint az a deviáns, akit deviánsnak minősítenek, így a bűnözésre adott reakciók dinamikájával foglalkoznak, a kritikai elméletek a deviánsnak minősített cselekedetekre és a minősítés politikai tartalmára helyezik a hangsúlyt (Borbíró, 2016:35; Víg, 2016:194). Emellett a dolgozat a két paradigma határán elhelyezkedő kulturális kriminológiai megközelítést helyezi a középpontba és ennek megfelelően kerültek kiválasztásra a felhasznált kriminológiai elméletek is, melyekre egyfelől bevallottan épít a kulturális kriminológia (Ferrell-Hayward-Young,2008), másfelől pedig mindegyike köthető az emberkereskedelem problematikájához. Ugyanakkor, a dolgozat a hazai és európai viszonylatban fellelhető statisztikai adatokat, valamint az emberkereskedelem oksági kérdései tekintetében pozitivista paradigmához kötődő elemeket is tartalmaz, annak ellenére, hogy a kulturális kriminológia önmagát a pozitivista felfogás ellenében definiálja. A disszertációban is szereplő baloldali realista értelmezés szerint a statisztikai adatok teljes kizárása – csakúgy, mint azok kizárólagos használata – téves következtetésekhez vezethet (Lea-Young,1984:16), ezért véleményem szerint a pozitivista paradigma a kulturális kriminológia kontextusában sem vethető el teljesen, ugyanakkor csak kiegészítő, trendszerű megállapításokat segítő elemként kerül majd felhasználásra.

A kutatási kérdések úgy kerültek megfogalmazásra, hogy azok megválaszolásával közelebb kerüljünk a kutatás elsődleges céljainak eléréséhez, ugyanakkor kidomborítsák az emberkereskedelem problémakörének általam vizsgált vetületeit, mint a magyar helyzet, beleértve a transznacionális szervezett bűnözésbe való beágyazódást; az emberkereskedelem áldozatait és elkövetőit; valamint az emberkereskedelem és a média kapcsolata.

Ezen résztémák feltárásához négy átfogó kutatási kérdést tettem fel, melyek mindegyike valamilyen módon összefügg a kutatás hipotézisével, *amely szerint a média nem csak az emberkereskedelem fogalmáról alkotott közvélekedésre, hanem akár a témában folyó*

tudományos diskurzusra, illetve az emberkereskedelem szereplőinek megítélésére is hatással van. Igazából ennek az állításnak nem csak a kutatási kérdések feltevésében, hanem a disszertáció végleges témájának kialakításában is döntő szerep jutott. Az előzetes hipotézis a doktori kutatás alatt kiegészült az elkövetővé válás, valamint az elkövetői szereppel való azonosulás kérdésköreire is, amelyre bár nem közvetlenül, de közvetetten mindenképpen hatással lehet a média is. A kutatási kérdések tehát ezeknek megfelelően kerültek megfogalmazásra.

A kutatási kérdések a következők:

- 1. Milyen mértékű hazánk transznacionális emberkereskedelemben való érintettsége?*
- 2. Milyen társadalmi, gazdasági, kulturális, illetve minősítési folyamatok vezetnek az emberkereskedelemmel összefüggő elkövetővé váláshoz Magyarországon?*
- 3. Használják-e az emberkereskedelem magyar elkövetői valamilyen Sykes és Matza (1957) tanulmánya szerint megfogalmazott neutralizációs technikát, és ha igen, melyek a legjellemzőbbek?*
- 4. Hogyan viszonyul a magyar közvélemény az emberkereskedelem jelenségéhez, illetve szereplőihöz, különös tekintettel az áldozatokra? Milyen hatással van erre a tömegmédiára?*

A doktori értekezés szerkezete

A disszertáció a már említett kutatási célokhoz és azok ismeretterjesztő és tudományos funkcióihoz illeszkedően, valamint a három empirikus kutatási módszer segítségével, az emberkereskedelem és a transznacionális emberkereskedelem problémakörének átfogó vizsgálatát vetíti elő.

Ennek megfelelően a Bevezetés c. első fejezetet követő második fejezet célja a transznacionális szervezett bűnözés jelenségét feldolgozó legfontosabb hazai és nemzetközi megállapítások bemutatása, kitérve a szervezett bűnözés jogi és kriminológiai megközelítéseire, a tradicionális és transznacionális szervezett bűnözési formák elkülönítésére, valamint - tekintettel arra, hogy a transznacionális emberkereskedelem nem vizsgálható kizárólag Magyarország viszonylatában – az Európában aktív szervezett bűnözői csoportok sajátosságaira.

A harmadik fejezet az emberkereskedelem fogalmi kérdéseivel, értelmezési kereteivel, valamint az emberkereskedelem folyamat egyes szakaszainak bemutatását jelölte ki célul. Az értelmezési keretek vonatkozásában hat együttesen fennálló kulcsmegközelítés, az

emberkereskedelem, mint modern rabszolgaság; az emberkereskedelem, mint a globalizált bűnözés egyik példája; az emberkereskedelem, mint a transznacionális szervezett bűnözés egyik megjelenési formája; az emberkereskedelem, mint a prostitúció szinonimája; az emberkereskedelem, mint elsődlegesen migrációs probléma, valamint az emberkereskedelem, mint emberi jogi kihívás kerül részletezésre.

Az ezt követő negyedik fejezet a különböző kulturális deviancia elméletek emberkereskedelmi problémába illesztésével kíván eljutni a disszertáció fő keretrendszerét nyújtó kulturális kriminológiai értelmezés felé. Ennek megfelelően a fejezet egy hosszú utat jár be Merton feszültségelméletének posztmodern, emberkereskedelemhez is kapcsolható értelmezésétől, a fogvatartottakkal készített interjúim gerincét is adó neutralizációs technikák (Skyes-Matza) ismertetésén át - beleértve az emberkereskedelem problémakörén belül, mind az áldozatokat, mind pedig az elkövetőket meghatározó címkézéseméletet (Becker), valamint a főleg az emberkereskedelem és a prostitúció kapcsolatát vizsgáló feminista kriminológiai elméleteket - az emberkereskedelem kulturális aspektusait vizsgáló kulturális kriminológiai megközelítésig.

Az ötödik fejezetben az emberkereskedelem szereplőivel, tehát az áldozatokkal és az elkövetőkkel kapcsolatos kriminológiai és kriminálpszichológiai elméletek kerülnek ismertetésre. Az áldozatokkal kapcsolatban igyekeztem részletesen bemutatni az áldozattá válás folyamatán felül, a kizsákmányolt helyzetből való kilépés nehézségeinek, a másodlagos viktimizációnak, valamint az emberkereskedelem esetében sajnos igen gyakori ismételt viktimizációnak társadalmi és kriminálpszichológiai okait és magyarázatait. Az elkövetők esetében pedig a fogvatartottakkal készült interjúk kutatás egyik fő elemzési pontját is képező elkövetői tipológiák kerültek ismertetésre, kitérve a női elkövetők sajátosságaira is.

A hatodik fejezetben lényegében az emberkereskedelem hazai helyzete kerül bemutatásra a szakértői interjúk, valamint az elérhető statisztikai adatok alapján. A szakértői interjúk lehetővé tették továbbá számomra a probléma áldozati oldalról történő vizsgálatát, tekintettel arra, hogy az interjúalanyaim közül ketten is emberkereskedelem áldozatainak fenntartott védett házban dolgoztak. Ennek megfelelően, az áldozatok tipikus tulajdonságain felül, a fejezet kitér az emberkereskedelem legjellemzőbb formáira, az áldozatok azonosításával kapcsolatos problémákra, fejlesztési területekre, valamint a büntető igazságszolgáltatásban végbemenő szemléletváltási törekvésekre, végezetül pedig az áldozatok rehabilitációjáért felelős intézményrendszer bemutatására.

Ezt követően a hetedik, nyolcadik és kilencedik fejezetben kerülnek bemutatásra a bevezetés módszertani részében is ismertetett empirikus kutatásaim, melyek a disszertáció céljának megfelelően igyekeznek feltárni a média emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi percepciók, illetve narratívák kialakításában betöltött szerepét, valamint azt, hogy Magyarországon az emberkereskedelem mennyire nevezhető szervezettnek vagy transznacionálisnak. Az emberkereskedőkkel végzett félig strukturált interjúkra tekintettel továbbá, bemutatásra került az elkövetővé válás folyamatának, kulturális hátterének, illetve az elkövetők emberkereskedelemmel kapcsolatos neutralizációs technikáinak vizsgálata is.

A disszertáció a legfontosabb kutatási eredmények ismertetésével, a kutatási kérdések megválaszolásával, valamint a jövőbeni kutatási lehetőségek felvetésével zárul.

A doktori értekezés alkalmazott kutatási módszerei

1. **Kvalitatív tartalom elemzés (médiaelemzés):** Tartalomelemzésnél a kutató bizonyos társadalmi produktumok egy osztályát, a rögzített emberi kommunikációkat vizsgálja. A tartalomelemzésre alkalmas források közé tartoznak a könyvek, a folyóiratok, a honlapok, az újságok, e-mail üzenetek, de akár az internetes fórumokon található hozzászólások is (Babbie,2003:351-352). A módszer használatával az elsődleges célom a média, továbbá az azok által megjelent, emberkereskedelemmel kapcsolatos híradások vizsgálata volt. Véleményem szerint ez azért szükséges, mert egyrészt a média hajlamos bizonyos problémákról csak egy bizonyos szemszögből, vagy narratíva mentén beszámolni, másrészt pedig mert a média hatással van a társadalom egészének az adott problémához fűződő attitűdjének a kialakításában. A módszer használatával feltárható volt, hogy milyen álláspontot alakítottak ki a vizsgálatba bevont médiumok a kutatott problémával kapcsolatban és ezáltal milyen üzenetet közvetítettek a társadalom felé. Például, ha egy újságcikk emberkereskedelem fogalmához a „női szexrabszolgaság” fogalmát társítja, az emberkereskedelem bizonyos formáját azonosítja csak, ezzel a szélesebb közönség számára az emberkereskedelem fogalmi keretéből kieshetnek a szexuális kizsákmányoláson kívül eső, férfiakat is érinthető emberkereskedelmi formák. A kódolást, tehát a szóbeli, írott vagy másfajta közlések standardizált formába alakítását is (Babbie,2003:357), a média által közvetített üzenetek határozták meg.
2. **Strukturált kérdőív:** A kérdőíves vizsgálatok, gondos valószínűségi mintavétel és egy megfelelően standardizált kérdőív együttes fennállása esetén, lehetővé teszik nagy alapsokaságok attitűdjének, jellemzőinek leírását (Babbie,2003:308). A módszer használatával az elsődleges célom az volt, hogy rávilágítsak arra vonatkozóan,

hogy a magyar médiában megjelenő emberkereskedelem narratíva mennyire képes a közvélemény befolyásolására, vagyis, hogy mennyire jelennek meg a média üzenetei az emberek emberkereskedelem fogalmi körével, áldozataival, elkövetőivel, valamint a média szerepével kapcsolatos attitűdjeiben. A minta eléréséhez önkitöltős kérdőíveket alkalmaztam, melyeket kényelmi mintavétellel, az internet segítségével terjesztettem. Az önkitöltős kérdőívek azért hasznosak, mert a válaszolók teljes anonimitásban érezhetik magukat, így érzékenyebb kérdésekre is hajlamosabbak őszinte választ adni. Fontos azonban leszögezni, hogy tekintettel egyrészt a kutatáshoz rendelkezésre álló erőforrásaimra, illetve a kényelmi mintavételre, a kérdőíves kutatás nem reprezentatív. A vizsgálat eredményéből, az elért minta méretére és a reprezentativitás hiányára tekintettel nem lehet egyértelmű következtetést levonni az egész magyar népesség emberkereskedelemmel kapcsolatos attitűdjeire vonatkozóan, ugyanakkor betekintést nyerhetünk az emberkereskedelmi probléma tudományos diskurzuson kívüli értelmezésébe.

3. **Félig strukturált interjú:** Félig strukturált interjút kutatásomban, a témában jártas szakértők, illetve az elkövetők megkérdezésére használtam, ugyanis ez a forma képes az általam kutatott problémakörrel kapcsolatos tények, vélemények összegyűjtésére, valamint a háttér információk feltárására (Kerezsi-Gosztonyi, 2016:353). A szakértők körében végzett interjúk segítségével betekintést nyertem az emberkereskedelem, és ezen belül is főként az emberkereskedelem áldozatainak, valamint – bár kisebb mértékben kötődik jelen disszertáció szorosan vett témájához - a hazai áldozatvédelmi intézményrendszer helyzetébe. Az elkövetők körében készített kutatás célja az elkövetővé válás folyamatának, kulturális hátterének, illetve az elkövetők emberkereskedelemmel kapcsolatos neutralizációs technikáinak vizsgálata volt, kitérve a különböző emberkereskedői szerepekre, valamint a szervezett bűnözői részvételre. Az elkövetőkkel végzett interjúk is félig strukturált interjúként tudtak megvalósulni, ugyanis a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben tiltott bármiféle hangfelvétel használata, melynek eredményeként az elkövetők kulturális kontextusának vizsgálatára egyébként leginkább alkalmas kutatási módszert, a narratív interjúzást el kellett vetnem a lehetőségek közül. Tekintettel a disszertáció és egyben az interjúk kutatás kulturális kriminológiai megközelítésére, az emberkereskedelem bűncselekményt elkövetők által konkrétan elmondottak, illetve az elmondottak alapján a saját helyszíni gondolataim, következtetéseim is elemzés alá kerültek.

4. **Statisztikai adatok elemzése:** Ahogy már az első kutatási kérdésennél is kitértem rá, a statisztikai adatok elemzése elsősorban a pozitivista paradigma eszköztárába tartozik, emellett pedig az általam választott paradigmák kifejezetten másfajta, főként kvalitatív kutatási módszereket részesítenek előnyben. Véleményem szerint azonban ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az emberkereskedelem hazai helyzetéről, nem hagyható ki a nemzetközi, európai uniós, vagy hazai jelentésekben, bűnügyi statisztikai rendszerekben publikált statisztikai adatok elemzése sem. Azonban fontos, hogy az adatok értelmezésénél ne felejtsük el, hogy az adatok nagy valószínűséggel lefelé torzítanak (Lea-Young,1984:16), ezért, valamint pedig az interakcionista és kritikai paradigmák elméleti keretrendszerét tiszteletben tartva, a statisztikai elemzés kizárólag a többi kutatási módszert kiegészítendő jelenik majd meg.

A doktori értekezés eredményei

1. Szervezett elkövetés leginkább a szexuális célú emberkereskedelemben jelenik meg, erősen kapcsolódva a prostitúciós alvilághoz (Monzini,2001:3), ettől függetlenül természetesen nem ritka, hogy különböző egyéb és munkacélú emberkereskedelem esetében is feltárható szervezett működés (Vidra et. al,2015). Szervezett bűnözői csoportok egyre nagyobb arányban és diverzitással vesznek részt az emberkereskedelemben, a lelepleződés alacsony kockázata, valamint az esetleges letartóztatásokkal járó relatíve alacsony büntetések miatt (David,2012:1). Ugyanakkor az emberkereskedelem nem minden esetben kötődik szervezett bűnözői csoportokhoz, független emberkereskedők és kisebb, erre szakosodott vállalkozások is aktívak lehetnek (Monzini,2001:3; Viuhko,2017:5-13). a szombathelyi bv. intézetben végzett kutatásomban meginterjúvolt fogvatartottak közül, a 19 főből 8 esetében volt bizonyítható szervezett bűnözői kapcsolódás az elmondottak alapján. Fontos azonban, hogy azokban az esetekben is, ahol kimutatható volt a szervezett bűnözői kötődés, kizárólag alacsony szintű szervezettség valósult meg. Az alacsony szintű szervezett bűnözői csoportokra jellemző, hogy az emberkereskedelem három fázisát (toborzás, szállítás, kizsákmányolás) általában ugyanazok az emberek végzik és általában az elkövetők ismerősi, baráti vagy rokoni kapcsolatban állnak a későbbi áldozatokkal. Emellett, többség úgy nevezett szituációs szervezetben volt aktív, tekintettel arra, hogy a csoportot valamilyen ismerősi, baráti vagy rokoni kapcsolatban álló személyekkel alkották. A médiában ugyanakkor általában előtérbe kerülnek a szervezett elkövetők és a velük kapcsolatos történetek (Viuhko,2017:5-

13), melynek oka, hogy a szervezett bűnözéssel kapcsolatos híreknek eleve magas a hírértéke, emellett pedig a média számos alkalommal sikeresen dolgozta fel már ezt a témát mind fikciós- mind pedig dokumentumfilmekben (Muzdeka, 2014:75). A médiaelemzés és az attitűd-vizsgálat eredményei alapján, a magyar médiában megjelenő emberkereskedelemmel kapcsolatos hírek, filmek és kampányok igyekeznek a problémát többféle szempontból is bemutatni, és nem feltétlenül csak a szervezett bűnözői narratíva kerül feldolgozásra. Ezt jól példázza, hogy az attitűd-vizsgálat eredményei alapján a szervezett bűnözéssel összefüggésben nem mutatkozott egyértelmű térfélválasztás a válaszadók attitűdjeit illetően. A kitöltők körülbelül hasonló arányban képviseltek egyetértő, elutasító és semleges attitűdöt az elkövetők szervezett bűnözői tagságának kizárólagosságával kapcsolatban, tehát feltételezhető, hogy a magyar médiában megjelenő emberkereskedelemmel kapcsolatos hírek, filmek és kampányok igyekeznek a problémát többféle szempontból is bemutatni, és nem feltétlenül csak a szervezett bűnözői narratíva kerül feldolgozásra.

2. Bár egyre inkább növekszik Magyarországon a munkacélú, ezen belül is házi rabszolgasággal kapcsolatos, jellemzően belföldön megvalósuló emberkereskedelmes esetek száma, továbbra is jelentős a transznacionális motívum. A kutatások egyértelműen afelé mutatnak, hogy Magyarország tranzit- és kiinduló ország szerepe is jelentősnek mondható, melyet egyfelől a Magyarországon azonosított, külföldi (általában harmadik világból származó) áldozatok, valamint az IOM által hazaszállított, külföldön azonosított magyar állampolgárok száma is igazol. Emellett pedig a szombathelyi bv. intézetben készített interjúm alanyaim közül is azonosításra kerültek olyan személyek, akik bizonyítottan külföldön is aktívak voltak. A 19 interjúalany közül 3-an vállaltak külföldön is munkát, vagy végezték tevékenységüket csak külföldön. Mindhárman egy, úgynevezett integrált diaszpóra modellben, vagyis zárt szervezett bűnözői csoportokban tevékenykedtek, ahol az emberkereskedelmi folyamat minden részét ugyanazon diaszpórából, tehát Magyarországról származó barátokkal, ismerősökkel, munkatársakkal látták el (Turner-Kelly, 2009:185).
3. A szakirodalomban fellelhető igencsak leegyszerűsített válaszok szerint az elkövetővé válás legfőbb okai a lelepleződés alacsony kockázatában, az esetleges letartóztatásokkal járó relatíve alacsony büntetésekben, valamint a gyors és viszonylag könnyű pénzkereseti lehetőségben keresendők (David,2012:1;

Antonopoulos-Winterdyk, 2005:142-145). A Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben végzett interjúk kutatásom 3+1 fő motívumot azonosított az emberkereskedők elkövetővé válása mögött álló motivációkkal kapcsolatban. Az első motívumból azonban a szakirodalomban ismertettektől eltérően, egy sokkal kevésbé tudatos elkövető alakja rajzolódik ki, aki lényegében „véletlenül” csöppent bele az emberkereskedelembé. Ezekben az esetekben általában egy ismerős vagy rokon volt az, aki közrejátszott a bűncselekménybe való belépésbe. A második motívum már jobban illeszkedik a szakirodalomban lerajzolt képre, tekintettel arra, hogy az interjúalanyaim többsége utalt rá, hogy az egész bűncselekményre lényegében a könnyű pénzkereseti lehetőségként tekintett és a mai napig nem tudatosult bennük, hogy amit elkövettek az egy súlyos emberi jogi jogsértés. Az elkövetővé válásnak nem csak egyéni, hanem társadalmi szinten is van felhajtó ereje, ami nincs másképp az emberkereskedelem esetében sem. Ennek megfelelően a harmadik motívum, úgy, mint más bűncselekmények esetében is az, hogy az elkövetők többsége rossz családi körülmények közül, mélyszegénységből származik és legfeljebb nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, tehát lényegében az egyének szociális és gazdasági helyzete is hozzájárul az elkövetővé váláshoz. Végezetül, kifejezetten a női emberkereskedőkkel kapcsolatban kell kiemelnünk egy gyakori elkövetővé válási folyamatot, miszerint volt áldozatok lépnek át egy elkövetői szerepbe. Esetükben a szerepváltás gyakran az egyedüli lehetőség a kizsákmányoló helyzetből való kilépésre (Kleemans-Smit,2014:387-8). Fontos kiemelni, hogy ezekben a scénáriókban a női elkövető a férfi társhoz való erős érzelmi függése miatt vesz részt a bűncselekményekben akár önkéntesen, akár kényszerítve lett rá (Siegel-Blank,2010:440-441). Az interjúalanyaim közül egy hölgnél volt kimutatható erős érzelmi függés a tettestársától, aki 15 éves kora óta az élettársa is volt. Interjúalanyom egyértelműen érzelmileg és gazdaságilag is függött a férfi tettestársától és ez volt a fő oka bűnelkövetővé válásának is.

4. A kutatás eredményei rámutattak arra, hogy emberkereskedelem esetében az elkövetők nem feltétlenül magát a bűnelkövetést, hanem sok esetben az emberkereskedő címkét tagadják meg és magukra vagy „segítőként” vagy pedig egy másik bűncselekmény elkövetését elismerve, „kerítőként” tekintenek. A tagadás egyik oldala a magyar jogszabályokhoz, jogszabályváltozásokhoz köthető. Azon interjúalanyaim, akik dolgoztak külföldön is, vagy főleg külföldön végezték tevékenységüket visszatérő érv volt, hogy az adott országban (Svájc és

Németország) a prostitúció teljesen legális és amit ők csináltak, az ezekben az országokban vagy nem, vagy sokkal enyhébben büntetendő. Egy másik, kifejezetten sokszor elhangzott érv volt, hogy nem tudták, hogy a nekik dolgozó, vagy a felügyeletük alatt lévő prostituált fiatalok voltak. Ezekben az esetekben már csak az áldozatok fiatal korára tekintettel is emberkereskedelemnek számított a cselekmény, függetlenül az elkövetés módjától vagy jellegétől. Fontos szempont az is, hogy több interjúalanyom eljárása is a legfőbb ügyészségi iránymutatás eredményeként megvalósuló átminősítések idejére esett, ami azt jelentette, hogy többeknél is az eljárás közben változott a vád kerítésről emberkereskedelemre. A tagadás másik oldala ennél sokkal komplexebb, ugyanis eleve az adott elkövető emberkereskedelem értelmezésén alapszik. Az interjúk alapján, az elkövetők három, az emberkereskedelem fogalmi körébe tartozó elemmel kapcsolatban viseltetnek elutasítóan. Ez a három elem a kizsákmányolás, a fogságban tartás, valamint az erőszak alkalmazása. Ezekkel kapcsolatban az interjúk alatt az volt a benyomásom, hogy az elemek közül egyet vagy többet a saját erkölcsrendszerük szerint is súlyosnak vagy bűnnek tartanak, és ha ebből akár csak egyet nem valósítottak meg, arra helyezik a hangsúlyt. A kizsákmányolás tagadása leggyakrabban úgy valósult meg, hogy azt igyekeztek bizonygatni, hogy az áldozatoknak ugyanakkora haszna volt az emberkereskedelemből, mint neki és, amennyiben releváns volt, bűntársainak. Többen is hivatkoztak arra szexuális célú kizsákmányolás vonatkozásában, hogy a szexuális szolgáltatásokból befolyó pénz csupán pár százalékát kérték el, az elkövető által nyújtott valamilyen szolgáltatásért cserébe. Az áldozatok fogságban tartása elem volt az, amit a legtöbb esetben tagadtak a megkérdezett elkövetők, egyúttal ebből arra is lehet következtetni, hogy interjúalanyaim ezt az elemet társították leginkább az emberkereskedelem fogalmával. Másképpen megfogalmazva ezen elem tagadása volt a leginkább emlegetett indok arra, hogy az elkövetett bűncselekmény nem lehetett emberkereskedelem és ezért ők igazából sokkal enyhébb büntetést érdemeltek volna. Végezetül az erőszak tagadása – hasonlóan a fogva tartás tagadásához – több interjúban is megjelent, azonban míg az első kettő elem összefüggésbe hozható volt az emberkereskedelemhez általuk társított fogalmakhoz, az erőszak tagadása inkább a saját kulturális vagy erkölcsi szabályaik megsértésének tagadásaként jelent meg. Összességében tehát elmondható, hogy az interjúalanyaim közül csak kevesen fogadták el az emberkereskedő megnevezést, többségük továbbra is kitart amellett,

hogy csak sokkal kisebb súlyú bűncselekményeket követtek el. Fontos következtetés tehát, hogy az interjúalanyaim lényegében a bírósági ítélet következményeként váltak emberkereskedővé.

5. A kortárs kriminológiában a legtöbb bűncselekmény esetében találunk példákat Sykes és Matza neutralizációs elméletének hasznosítására (Ferrell-Hayward-Young,2008:39-40; Antonopoulos-Winterdyk,2005:137-38) és ez nincs másként az emberkereskedelem jelenségét illetően sem. A szombathelyi bv. intézetben végzett kutatásom kifejezetten célul tűzte ki az ott fogvatartott emberkereskedők által használt neutralizációs technikák feltárását, így az interjúvázlat több azonosítást segítő kérdést is tartalmazott. Az eredmények alapján mind az öt neutralizációs technika azonosításra került kisebb-nagyobb mértékben. A legjellemzőbb neutralizációs technikák a felelősség elutasítása, a sérelemokozás tagadása, valamint az áldozat tagadása voltak. Felelősség tagadása azokban az esetekben került azonosításra, amikor az elkövetők tagadták, hogy egyáltalán bűncselekményt követtek el, vagy tagadták, hogy az elkövetett bűncselekmény emberkereskedelem kategóriába tartozna. A sérelemokozás tagadása három emberkereskedelem fogalmi körébe tartozó elem köré összpontosult. Ez a három legnagyobb mértékben tagadott elem a kizsákmányolás, a fogvatartás és az erőszak alkalmazásának tagadása volt. Az áldozat tagadása legtöbb esetben az áldozat prostitúciós múltjával volt összefüggésben. Tehát sokan érveltek amellelt, hogy a nekik dolgozó lányokat nem lehet áldozatnak nevezni, mivel „*maguktól lettek prostituáltak*”. Ezekben az esetekben lényegében az áldozati státuszt tagadták meg a megkérdezett elkövetők. Az áldozat tagadása megvalósult abban a formában is, hogy úgy gondolták valamilyen vélt vagy valós sérelem miatt az áldozat „*megérdemelte*”, amit kapott. A jogalkalmazók elítélése az első három kategóriához képest kevésbé hangsúlyosan jelent meg és főként az elkövetők roma származására és ehhez kapcsolódóan az eljáró bíró vélt vagy valós romaellenességére, illetve az elkövető múltja miatti hatósági bosszúra vonatkoztak. Az emberkereskedők szempontjából legkevésbé jellemző neutralizációs technika a magasabb érdekekre hivatkozás, ami összefügg azzal az általam is feltárt indokkal, hogy az elkövetők egyszerűen gyors pénzkereseti lehetőségként tekintenek az általuk elkövetett, a törvény szerint emberkereskedelemnek számító bűncselekményekre.
6. Az emberkereskedelem áldozatairól a médiában leggyakrabban megjelenő kép egy fiatal lány, aki valamilyen csel vagy erőszakos cselekmény folytán teljesen

ártatlanul válik szexuális célú emberkereskedelem áldozatává. Ezt nevezi a szakirodalom Nils Christie elmélete alapján, az emberkereskedelem ideális áldozatai narratívájának (Christie,1986; O'Brien,2013). A kialakult kép megfosztja az áldozati státusztól mindazokat, akik kívül esnek ezen az ábrázoláson: munka célú kizsákmányolás áldozatai, férfi áldozatok, vagy azok, akik esetleg tudták, hogy prostitúciós munkát fognak vállalni, de végül kizsákmányolt helyzetbe kerültek. A média esetében fontos vizsgálni továbbá, hogy van-e közvetlen vagy közvetett stigmatizáló hatása az áldozatokra nézve. Közvetlen stigmatizáló hatás alatt az áldozathibáztató attitűd felerősítését segítő üzeneteket, míg közvetett hatás alatt a poszter áldozati narratívából kiszoruló, valós áldozatokat érő negatívabb hozzáállást értem. Médiakutatásom az áldozatok oldaláról megerősítette a szakirodalomban is szereplő áldozati narratíva meglétét. Amennyiben szó volt az adott hírben vagy tudósításban az áldozatokról, az Origo esetében 100%-ban, míg az Index esetében 45%-ban szexuális célú kizsákmányolással kapcsolatos esetről számoltak be. Emellett a szerzők minden esetben igyekeztek teljesen ártatlannak bemutatni az áldozatokat és kidomborítani azok tipikus áldozati koncepcióba illő tulajdonságait (pl. fiatal, kislány, kényszerítették stb.) és közvetlenül nem volt kimutatható egy esetben sem áldozathibáztatás felerősítésére esetleg alkalmas üzenet. Az attitűd vizsgálat eredményei ugyanakkor azt mutatják, hogy az áldozati narratívának csak bizonyos elemei azok, amiket a válaszadók magukévá tettek, annak ellenére, hogy a média – mint ahogy ezt a médiakutatásom eredményei is megerősítik – kifejezetten igyekszik minden áldozatot, ideális áldozati narratívába illően szemléltetni. Fontos, hogy itt némi diszkrepancia volt felfedezhető a szabadszavas válaszok és az erre vonatkozó állításokkal kapcsolatos attitűdök között. A szabadszavas válaszokban a válaszadók 22,2%-a társított prostitúcióhoz kapcsolódó fogalmat az emberkereskedelem jelenségéhez, mellyel a második legnépszerűbb kategória lett, a modern rabszolgaság után. Fontos kiemelni, hogy a válaszadók közül sokan írták le az emberkereskedelmet úgy, hogy „gyerekek” vagy „kislányok” prostitúcióra kényszerítése, ami megerősíti, hogy a média által közvetített poszter áldozatok vagy ideális áldozatok hatással vannak a közvélemény emberkereskedelemmel kapcsolatos gondolkodására. Attitűdök szintjén azonban az áldozatok nemére és a kizsákmányolás fajtájára vonatkozóan egyértelműen ellentétes álláspont rajzolódott ki az ideális narratívával szemben. Ez azt jelenti, hogy a válaszadók többsége úgy gondolta, hogy emberkereskedelem áldozata nemtől függetlenül bárki lehet, továbbá

többségük nem gondolná, hogy az emberkereskedelem kizárólag szexuális célú lehet.

7. Az ideális áldozat mellett megjelenik az ideális elkövető alakja is, aki egy idegen, még jobb, ha külföldi, szervezett bűnöző csoportosulás férfi tagja. Az elkövetők oldaláról a médiakutatásom viszonylag kevés információval tud szolgálni, tekintettel arra, hogy mindösszesen 19%-ban kerültek részletesebben bemutatásra. Ezen felül az elkövetőkről részletesebben (1-2 kivételtől eltekintve) szinte kizárólag a hírportálok által átvett tudósítások számoltak be, főként szervezett bűnözői aktivitással összefüggésben. Ugyanakkor, a vizsgált médiumokban megjelenő elkövetői narratíva egyik újságnál sem volt kihegyezve arra, hogy az elkövető teljesen idegen volt az áldozatok számára, sőt több esetben is az alapján sikerült kizárnom az adott hírben szereplő ügy szervezett bűnözésben való érintettségét, hogy részletesen tartalmazta, hogy az áldozat és az elkövetők rokonok, ismerősök vagy szomszédok voltak, tehát egyértelműen ismerték egymást már a bűncselekményt megelőzően is. A szakértői interjúban azonban az IOM munkatársa ezzel ellentétesen úgy gondolta, hogy a médiában túl sokszor ábrázolják az emberkereskedelmet úgy, hogy az áldozatokat idegen férfiak rabolják el. Az attitűdvizsgálat eredményei alapján ugyanakkor nem látszódik, hogy az ideális elkövetői elképzelés hatással lenne az elkövetőkkel kapcsolatos attitűdökre. A szervezett bűnözői tagsággal kapcsolatban a válaszadók attitűdjeiben nem mutatkozott egyértelmű térfélválasztás, ugyanis a kitöltők körülbelül hasonló arányban képviseltek egyetértő, elutasító és semleges attitűdöt az erre vonatkozó állítással kapcsolatban. A másik két elemmel – az elkövető férfi és idegen - sokkal határozottabb elutasítást tapasztaltam. A válaszadók többsége nem értett egyet azzal, hogy az emberkereskedők csak férfiak lehetnek, míg azzal kapcsolatban, hogy az elkövető idegen az áldozat számára, – mely az emberrablás az emberkereskedelem szinonimája állítással szerepelt a vizsgálatban –, inkább csak bizonyos demográfiai csoportok mentén (férfiak, 64 év felettiak, nyugdíjasok, vidékiek) jelent meg.
8. Több szakirodalom is foglalkozott azzal, hogy a médiának és főleg az azon keresztül közvetített figyelemfelhívó kampányoknak kiemelt szerepe van az emberkereskedelem elleni törekvések terjesztésében, valamint az áldozatok azonosítása terén is. Tehát minél többen ismerik az emberkereskedelem valódi arcát, annál többen tudnák helyesen felismerni azt, ha saját maga, vagy a környezetében bárki emberkereskedelmi szituációba kerülne. Amíg azonban a hangsúly a

médiában és az azon keresztül terjesztett figyelemfelhívó kampányokban is csak a szexuális kizsákmányolás női áldozatain van, addig nehezen várhatunk változást ezen a területen. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy egyre több Magyarországon futó emberkereskedelem elleni kampány célzza a munka célú emberkereskedelem férfi áldozatait is, ehhez kapcsolódóan pedig egyre inkább bekerül a köztudatba a modern rabszolgaság kifejezés is. A modern rabszolgaság kifejezés és a magyar társadalom kapcsolódásáról beszélgettünk az OKRI tudományos főmunkatársával is. Véleménye szerint a média előszeretettel hivatkozik az emberkereskedelemre modern rabszolgaságként, azonban interjúalanyom szerint ez az elnevezés nem célszerű Magyarországon. Ennek oka elsősorban az szerinte, hogy Magyarország sosem volt rabszolgatartó ország, így nálunk ez az elnevezés maximum clickbait címnek jó, mivel a jelenséget magát csak távolabb viszi az emberektől. A modern rabszolgaság vagy rabszolgaság a kevésbé használt emberkereskedelmi definíciókhoz tartozott a médiakutatásom eredményei szerint, azonban fontos, hogy munkacélú kizsákmányolást célzó kampányok és kormányzati intézkedések (Héra et.al,2021) már sok esetben a vizsgált időszak legvégén vagy azon kívül történtek. Az attitűd-vizsgálatban azonban pont az egyik fő motívumként került azonosításra az, hogy a szabadszavas válaszok alapján az emberkereskedelem, mint modern rabszolgaság értelmezése utat talált a közvélemény felé is. Ez egyrészt üdvöztető fejlemény, mivel a kifejezés a munkacélú kizsákmányolást is bevonja az emberkereskedelemmel kapcsolatos diskurzusba, ugyanakkor hátránya, hogy mivel Magyarország nem vett részt a transzatlanti rabszolga kereskedelemben, a szóhasználat miatt a magyar emberek távolinak érezhetik ezt a problémát, annak ellenére, hogy az emberkereskedelem jelen van. Az utóbbi összefüggés a válaszadók attitűdjeiben is megtalálható volt, ugyanis a „Magyarországon az emberkereskedelem nem elterjedt jelenség” állítással kapcsolatban, a szabadszavas kérdés esetében modern rabszolgaságot vagy szolgaságot válaszolók, több, mint fele (54%) értett egyet valamilyen formában. Összességében elmondható, hogy a média a közvélemény percepcióinak csak egy bizonyos részére képes hatással lenni, azonban fontos, hogy ezek pont azok a részek, amelyekről az egyénnek a legkevesebb információja származik.

Irodalomjegyzék

Antonopoulos, G., Winterdyk, J., (2005): Techniques of Neutralizing the Trafficking of Women: A Case Study of an Active Trafficker in Greece. *European Journal of Crime, Criminal Law, and Criminal Justice* 13(2). 136-147. old. DOI: 10.1163/1571817054300602

Babbie, E. (2003): *A társadalomkutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó. Budapest. 351-361. old. /511-520. old.

Becker, H., S., (1963): *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. London: Free Press of Glencoe

Borbíró A., (2016): Kriminológiaelmélet: bűnözésmagyarázatok. in: *Borbíró A., Gönczöl K., Kerecsi K., Lévay M., (2016): Kriminológia*. Wolters Kluwer. Budapest. 29-56. old.

Christie, N. (1986) 'The Ideal Victim' In: *Fattah EA (szerk.), (1986): From Crime Policy to Victim Policy*. Palgrave MacMillan, Basingstoke. 17-30. old. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-349-08305-3_2

David, F., (2012): Organised Crime and Trafficking in Persons. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice* No. 436. 1-11. old. <https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/tandi436.pdf> Letöltve: 2023.07.29.

Ferrel, J., Hayward, K., Young, J., (2008): *Cultural criminology: An invitation*. Sage Publications, Inc.

Gregoriou, C., Ras, I., C., (2018): Representations of Transnational Human Trafficking: A Critical Review. In: *Gregoriou C., (2020): Prepresentations of Transnational Human Trafficking: Present-day News Media, True Crime, and Fiction*. Palgrave Macmillan, Leeds, UK. 1-24. old. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-78214-0>

Kerecsi K., Gosztonyi M., (2016): Az empirikus kutatás módszertana. in: *Borbíró A., Gönczöl K., Kerecsi K., Lévay M., (2016): Kriminológia*. Wolters Kluwer. Budapest. 346-370. old.

Kleemans, E., Smit, M., (2014): Human Smuggling, Human Trafficking and Exploitation in the Sex Industry. In: *Paoli, L. (szerk.), (2014): Oxford Handbook on Organized Crime*. Oxford University Press, Oxford. 381-401.old. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199730445.013.011>

Lea, J., Young, J., (1984): What is to be done about law and order? Penguin Books, Middlesex.

Lee, M., (2012): *Trafficking and Global Crime Control*. Sage, London. 15-36.old. / 83-105. old./ 79.old. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781446269152>

Monzini, P., (2001): Trafficking in Women and Girls and the Involvement of Organized Crime, with Reference to the Situation in Central and Eastern Europe c. előadás. *First Annual Conference of the European Society of Criminology, 2001. September. 1-8. old.* DOI: <https://doi.org/10.1177%2F026975800401100105>

Muzdeka, N., (2014): Not All Human Trafficking is Created Equal: Transnational Human Trafficking in the UK and Serbian News Media Texts – Narratological and Media Studies Approaches. In: Gregoriou C., (2020): *Prepresentations of Transnational Human Trafficking: Present-day News Media, True Crime, and Fiction*. Palgrave Macmillan, Leeds, UK. 61-88. old. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-78214-0>

O'Brien, E., (2013): Ideal Victims in Trafficking Awareness Campaigns. In: Carrington, K.; Ball, M.; O'Brien, E.; Tauri, J. (szerk.), 2013: *Crime, Justice and Social Democracy*. Palgrave Macmillan, Basingstoke. 315-326. old DOI: http://dx.doi.org/10.1057/9781137008695_21.

Salt, J., (2000): Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective. *International Migration, Special Issue, 2000/1*. 31-56. old. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00114>

Siegel, D., de Blank, S., (2010): Women who traffic women? the role of women in human trafficking networks – Dutch cases. *Global Crime, 11:4*. 436-447. old. DOI: 10.1080/17440572.2010.519528

Surtees, R., 2008: Traffickers and Trafficking in Southern and Eastern Europe: Considering the Other Side of Human Trafficking. *European Journal of Criminology 5 (1)*. 39-68.old. DOI: <https://doi.org/10.1177/1477370807084224>

Sykes, G., M., Matza, D. (1957): Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review, Vol. 22, No. 6*. 664-670. old. DOI: <https://doi.org/10.2307/2089195>

Turner, J., Kelly, L., (2009): Trade Secrets: Intersections between Diasporas and Crime Groups in the Constitution of the Human Trafficking Chain. *The British Journal of Criminology. Vol 49. No.2*. 184-201. old. DOI: 10.1093/bjc/azn079

Víg D., (2016): Radikális kritikai irányzatok. in: Borbíró A., Gönczöl K., Kerecsi K., Lévay M., (2016): *Kriminológia*. Wolters Kluwer. Budapest. 194-232. old.

Viuhko, M., (2017): Hardened Professional Criminals, or Just Friends and Relatives? The Diversity of Offenders in Human Trafficking. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*. 1-17. old. DOI: 10.1080/01924036.2017.1391106

Vidra Zs., Baracsi K., Sebhelyi V., (2015): Child Trafficking in Hungary: Sexual exploitation, forced begging and pickpocketing. *Center for Policy Studies, Central European University*. <https://cps.ceu.edu/publications/books/child-trafficking-in-hungary>. Letöltve: 2024.12.17.

Windt Sz., (2021): *A láthatatlan emberek: Az emberkereskedelem jelensége Magyarországon*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest.

A doktori értekezés témájában készült publikációk jegyzéke

Bálint R. (2019): Kutatási kérdések és lehetséges módszerek a transznacionális szervezett bűnözés elméletének és hazai vonatkozásainak vizsgálatához. *Kriminológiai Közlemények* 2019 79.sz., 117-124. old.

Bálint R. (2020): Az emberkereskedelem elleni kampányok hatásai. *Kriminológiai Közlemények* 80.sz., 211-222. old.

Bálint R. (2022): Médiakutatás: Az emberkereskedelem magyar vonatkozásai. *Kriminológiai Közlemények* 82.sz., 85-98. old.

Bálint R. (2022): Emberkereskedelem Magyarországon. *Jogi Tanulmányok* 2022, 272-287. old. DOI:10.56966/2022.18.Balint